

T

DE PLEK VAN BEWEGEN EN SPORT IN HET MBO

Ruim tien jaar geleden is bewegingsonderwijs verdwenen als verplicht vak binnen het middelbaar beroepsonderwijs (mbo). Toch zijn er verschillende mbo-instellingen die hun nek uitsteken en tenminste voor de eerstejaars studenten een wekelijks sportief aanbod verzorgen. Vooralnog zijn dit echter uitzonderingen, zo blijkt uit onderzoek dat DSP-groep onlangs uitvoerde in opdracht van de ministeries van OCW en VWS. Dit onderzoek vormde tevens de start van een benchmark bewegen en sport in het mbo. In dit artikel wordt verslag gedaan van zowel de onderzoeksresultaten als de plannen voor de benchmark.

Door: Paul Duijvestijn

Het onderzoek 'De plek van bewegen en sport in het mbo' had een tweeledig doel:

- 1 het in beeld brengen van de situatie rond bewegen en sport in het mbo (stand van zaken)
- 2 het achterhalen van de voorwaarden die nodig zijn om in het mbo meer ruimte te bieden aan bewegen en sport (kritische succesfactoren, belemmeringen, mogelijkheden en kansen).

ONDERZOEK

Methoden, respons en bereik

DSP-groep gebruikte een combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve methoden om deze doelen te realiseren. Naast interviews met diverse sportdocenten, directie- en leden van colleges van bestuur (CvB) werd een digitale enquête uitgezet onder alle roc's en aoc's. De instellingen konden zelf één of meer mensen naar voren schuiven om de vragenlijst in te vullen. Merendeels ging het om clustercoördinatoren, unitmanagers en sportdocenten.

Uiteindelijk hebben 45 mbo-instellingen aan het onderzoek deelgenomen en informatie verschaft over één of meer opleidingsclusters. Op die manier is inzicht verkregen in het sportief aanbod van ruim eenderde van alle mbo-opleidingen in Nederland. Omdat geen significante verschillen bleken te bestaan tussen de respons- en non-responsgroep kunnen op basis van deze 'steekproef' betrouwbare uitspraken worden gedaan.

Sportopleidingen versus niet-sportopleidingen

In het onderzoek is onderscheid gemaakt tussen sportopleidingen en niet-sportopleidingen. Sportopleidingen zijn die richtingen, waarin bewegen en sport direct beroepsgerelateerd is en om die reden in de eindtermen zit. Dat geldt uiteraard voor specifieke S&B-opleidingen, maar ook voor opleidingen als Orde en Veiligheid, Elektro- en Autotechniek. Deze opleidingen zijn verplicht om studenten een programma te bieden op het gebied van bewegen en sport.

Daarin verschillen zij van de niet-sportopleidingen, die zelf mogen bepalen of zij studenten wel of niet een sportief aanbod doen. De cruciale vraag is of en zo ja in welke mate zij dat doen. Om die reden beperken we ons in dit artikel verder tot de niet-sportopleidingen.

Binnen de categorie niet-sportopleidingen zijn twee stromingen te onderscheiden: sportactieve en niet-sportactieve mbo-instellingen. Van beide geven we een korte typering.

Sportactieve mbo-instellingen

CvB en directies van sportactieve mbo-instellingen zien het als hun taak om studenten ook op het vlak van bewegen en sport iets te bieden. Dit vanuit de kerngedachte dat een gezonde geest in een gezond lichaam voor iedere toekomstige werknemer van belang is. Bovendien is het een goede manier om zich te profileren. Bewegen en sport is hier verankerd in het strategisch beleid: de uitgangspunten zijn opgenomen in een beleidsbrief of in het Onderwijs Examen Reglement (OER). Bij de sportactieve instellingen staat bewegen en sport verplicht op het programma voor in ieder geval alle eerstejaars BOL-studenten. (BOL: beroeps opleidende leerweg = dagopleiding.) Tenminste één uur in de week doen zij mee aan sportieve activiteiten. Vaak wordt studenten daarbij de mogelijkheid geboden om te kiezen uit diverse sportactiviteiten (keuzeaanbod).

Daarnaast is er op de sportactieve mbo-instellingen een facultatief sportaanbod. Studenten kunnen op gezette tijden gratis gebruikmaken van fitnessfaciliteiten op school, meedoen aan schoolsporttoernooien en/of tegen gereduceerd tarief sporten bij sportaanbieders in de omgeving. Steeds vaker wordt samengewerkt met buitenschoolse partners, zoals sportverenigingen en commerciële aanbieders. Door gebruik te maken van hun accommodaties, faciliteiten en kader komt de nadruk meer en meer te liggen op sportkennismaking in een echte sportcontext. Daarmee is de rol van de sportdocenten verschoven van lesgever richting coördinator en organisator van het sportieve aanbod. De praktijk leert overigens dat slechts een kleine groep studenten, namelijk degenen die toch al sporten, van de sportfaciliteiten gebruik maakt. Datzelfde geldt voor de facultatieve sportmogelijkheden, die een aantal instellingen biedt. Als het niet verplicht is maakt de overgrote meerderheid van de studenten andere keuzes.

Niet-sportactieve mbo-instellingen

De niet-sportactieve mbo-instellingen zien bewegen en sport niet als expliciete taak, maar als een 'extraatje dat geld kost'. Zij wijzen op de eigen verantwoordelijkheid van studenten en ouders als het om bewegen en sport gaat. Sinds het verdwijnen van de verplichting ruim tien jaar geleden is het sportief aanbod op deze instellingen langzaam afgekald: de verplichte

'gymlessen' zijn uit het lesrooster geschrapt, gymzalen zijn (gedeeltelijk) omgebouwd tot ICT-ruimten en sportdocenten zijn inmiddels vertrokken, hebben andere taken gekregen of zijn ondergebracht bij specifieke sportopleidingen. Want paradoxaal genoeg hebben veel van de niet-sportactieve instellingen de afgelopen jaren wél S&B-opleidingen met soms uitstekende sportaccommodaties opgetuigd. Dit omdat het studenten aantrekt en bijdraagt aan een sportieve uitstraling van de instelling.

Een beperkt aanvullend indicatief steekproefonderzoek onder mbo-studenten, dat DSP-groep in samenwerking met het JOB (Jongeren Organisatie Beroepsonderwijs) heeft uitgevoerd, wijst uit dat een grote groep jongeren in de mbo-scholen niet of nauwelijks sport en beweegt. Veel mbo-ers geven aan vóór meer en verplicht bewegen en sporten op school te zijn, mits het sportief aanbod beter aansluit bij hun wensen en behoeften. Het beeld van de geijkte gymles met bok en ringen blijkt hardnekkig.

Cijfers

Het onderzoek wijst uit dat het aantal mbo-instellingen, dat volledig voldoet aan de bovenstaande typering van sportac-

tief, op de vingers van één hand is te tellen. Zelden is er sprake van een structureel dat wil zeggen wekelijks sportief aanbod voor tenminste alle eerstejaars BOL-studenten. De goede voorbeelden wijzen uit dat dit een proces van jaren is: doorgaans start het binnen één opleidingscluster, waarna olievlekwerking plaatsvindt en ook andere directies en het CvB steeds meer enthousiast en overtuigd raken. Pas dan vindt verankering plaats. Wel zien we dat er een ontwikkeling op dit vlak gaande is. Op diverse mbo-instellingen zijn de eerste (voorzichtige) stappen gezet om bewegen en sport terug te brengen op het lesrooster of het aanbod uit te breiden.

Maar vooralsnog is het beeld niet al te rooskleurig. De meeste mbo-opleidingen (54%) hebben helemaal geen of alleen een beperkt facultatief sportief aanbod, waar relatief weinig studenten gebruik van maken. En van de 46% opleidingen die wel een verplicht sportief aanbod verzorgen blijft dit aanbod - uitzonderingen daargelaten - beperkt tot a) alleen de eerstejaars studenten en b) slechts enkele uren en weken per jaar. Van een structureel sportief aanbod is dan ook nauwelijks sprake: slechts bij 6% van alle mbo-opleidingen staat wekelijks een verplicht 'gymmuurtje' voor de eerstejaars op het programma. Het aantal opleidingen met een wekelijks verplicht sportief aanbod voor tweede-, derde- en vierdejaars is verwaarloosbaar.

Naar meer sportactieve mbo-instellingen

De grote vraag is natuurlijk hoe dit om te buigen: hoe ervoor te zorgen dat meer mbo-instellingen sportactief worden? Het kwalitatief onderzoek maakt duidelijk dat draagvlak binnen de instellingen dé doorslaggevende factor is. Alle andere factoren, zoals kader, accommodatie en samenwerking, zijn van secundair belang. Deze aspecten krijgen pas invulling zodra binnen de instelling de strategische keuze vóór bewegen en sport is genomen. Het staat of valt met de wil van directies en - vooral - CvB's. Als zij daadwerkelijk kiezen voor bewegen en sport is veel mogelijk. Dat is een direct gevolg van de autonome positie van mbo-instellingen.

De uitdaging bestaat er dus uit de beslissers binnen het mbo ertoe te stimuleren en te verleiden in te gaan zetten op bewegen en sport. Hoe dat het afgelopen jaar heeft plaatsgevonden kunt in het inleidende artikel lezen.

Zachte dwang

Daarnaast gaan stemmen op voor een meer dwingende benadering: bewegen en sport moet weer verplicht op het lesrooster komen van mbo-opleidingen. Want als het aan de instellingen zelf wordt overgelaten is het risico groot dat uiteindelijk toch andere keuzes worden gemaakt, zo wordt wel beweerd. Inderdaad geven de meeste van de geïnterviewde CvB-leden aan dat hun instelling vooralsnog niet van plan is om eenzijdig, dus zonder overheidssteun, in bewegen en sport te investeren.

Om twee redenen valt veel te zeggen voor een verplicht sportief aanbod voor in ieder geval de eerste twee leerjaren in het mbo. In de eerste plaats blijkt 16-17 jaar een kritieke leeftijd als het gaat om sport- en beweegkeuzes. Ten tweede doet het

gelijkheidsbeginsel opgeld: leeftijdgenoten, die een havo- of vwo-opleiding volgen, hebben ook één of twee lessen lichamelijke opvoeding per week.

Belangrijk argument tegen een meer dwingende benadering is dat het niet past bij de autonome positie van de mbo-instellingen. Daar kan echter tegenin worden gebracht dat er wel degelijk mogelijkheden zijn om bewegen en sport een plek te geven in de landelijke kwalificatiestructuur, bijvoorbeeld door het aan te haken bij 'vitaal burgerschap' in het brondocument. Bovendien: als bewegen en sport nog altijd in de eindtermen is opgenomen van opleidingen als Auto- en Elektrotechniek, waarom zou dat dan niet ook kunnen binnen andere opleidingen?

BENCHMARK

Een belangrijk stimuleringsinstrument van het Platform Bewegen en Sport Bve is de zogenaamde 'benchmark bewegen en sport in het mbo'; een meetinstrument, dat de mate van beweeg- en sportgerichtheid van mbo-instellingen weergeeft.

Doelen

Met dit instrument kunnen instellingen onderling worden vergeleken. De mbo-instellingen krijgen als het ware een spiegel voorgehouden door hun te laten zien waar zij staan ten opzichte van andere instellingen aangaande bewegen en sport. Deze vergelijking zet de sterke en zwakke kanten van de eigen organisatie in perspectief, biedt een aangrijpingspunt om de eigen prestaties te verbeteren door te leren van andere organisaties en vormt een basis om het gesprek binnen de eigen organisatie en tussen organisaties aan te gaan en/of voort te zetten. Daarmee is de benchmark vooral een begin. Er gaat een stimulerend en prikkelend effect vanuit. Maar belangrijker nog: het is een quick scan, die verbetermogelijkheden in beeld brengt. Het maakt duidelijk op welke aspecten het beweeg- en sportbeleid van een instelling tekortschiet of mogelijk kan worden versterkt.

Voor het Platform Bewegen en Sport Bve (en partners) is de benchmark tevens een middel om het bewegen en sporten binnen de mbo-instellingen te volgen in de tijd en trends en ontwikkelingen te signaleren. Ook geeft het inzicht in het effect van beleidsmaatregelen.

Ontwikkeling

DSP-groep kreeg de opdracht de benchmark te ontwikkelen. Daarvoor werden de volgende stappen doorlopen:

- 1 gestart werd met een vooronderzoek: tal van relevante documenten werden geanalyseerd en gesprekken werden gevoerd met diverse experts en betrokkenen in het veld. Dit gaf (a) zicht op relevantie indicatoren voor de mate van beweeg- en sportgerichtheid en (b) op de eisen en randvoorwaarden van de benchmark
- 2 op basis hiervan ontwikkelde DSP-groep het concept benchmarkinstrumentarium, bestaande uit een digitale vragenlijst en een protocol voor de uitvoering
- 3 vervolgens is dit instrument breed uitgetest: het hiervoor beschreven stand-van-zaken onderzoek 'De plek van bewe-

In gesprek

- gen en sport in het mbo' diende als nulmeting van én test voor de benchmark
- 4 de ervaringen in deze 'testfase' zijn gebruikt voor bijstelling en aanscherping van het benchmarkinstrument
- 5 tenslotte is op basis van het vooronderzoek (1) en de test (3) een implementatieplan opgesteld, dat antwoord geeft op de vraag welke stappen nog nodig zijn om de benchmark landelijk in te voeren.

Implementatie

Het door DSP-groep opgestelde implementatieplan bestaat uit drie samenhangende onderdelen:

- inzet van het monitorinstrument
- een communicatietraject
- instellen van een begeleiderspool.

Monitorinstrument

Het benchmarkinstrumentarium is gereed. Dit betreft een vereenvoudigde en ingedikte versie van de digitale vragenlijst, die voor de nulmeting is gebruikt. De nulmeting maakte namelijk duidelijk dat niet alle items even zwaar wegen: visie, beleid en sportief aanbod bleken de doorslaggevende factoren. In de uiteindelijke benchmarkvragenlijst staan deze aspecten dan ook centraal (de ruggengraat). Daarnaast laat het instrument ruimte om elk meetmoment (eens per jaar/twee jaar) een of twee verdiepingsthema's toe te voegen: de 'zijgraatjes'. Daarbij gaat het om een actueel thema of een knelpunt dat nadere verdieping behoeft. Zo'n benchmark met een beperkte vaste

FOTO: FRANK BARNHOORN

ruggengraat en steeds wisselende zijgraatjes wordt wel een 'visgraat' genoemd. Voordeel hiervan is dat het de lastendruk bij de invullers vermindert en de responsbereidheid verhoogt, zonder dat het veel informatieverlies oplevert.

Communicatietraject

De vergelijkingsgegevens, die de benchmark oplevert, zijn vooral bedoeld om mbo-instellingen te confronteren, te prikkelen en te stimuleren. Om dat te bereiken is het van wezenlijk belang de gegevens en resultaten breed onder de aandacht te brengen, door middel van nieuwsbrieven, persberichten, artikelen enz. Uiteraard kunnen instellingen ook dan nog de keuze maken niet of nauwelijks in te zetten op bewegen en sport, maar ze hebben wel wat uit te leggen...

Certificering kan ook een belangrijk communicatiemiddel zijn. Een koppeling met de benchmark ligt daarbij voor de hand: aan alle antwoorden op de benchmarkvragen worden dan punten toegekend en opleidingen of instellingen, die meer dan een vooraf bepaald puntenaantal halen, komen voor het certificaat 'sportactieve mbo' in aanmerking. Op dezelfde manier kunnen mbo-instellingen worden geselecteerd voor een 'verkiezing sportactiefste mbo'.

Begeleiderspool

Alhoewel benchmarken veel kan opleveren, moet worden bedacht dat het een hulpmiddel is. Het is een begin. Het zorgt voor agendasetting en brengt verbeterpunten in beeld. Maar op het moment dat een ROC of AOC de keuze maakt om ster-

ker in te gaan zetten op bewegen en sport, zijn vervolgstappen nodig. Vaak hebben deze startende instellingen niet de expertise in huis om die vervolgstappen zelf te zetten. Zij zouden er veel baat bij hebben wanneer een ervaren coördinator, die eerder met het bijtje heeft gehakt, hen vooral in de opstartfase op sleeptouw neemt en intensieve begeleiding biedt. Te denken valt in dit verband aan de samenstelling van een begeleiderspool, waarin mensen met verschillende expertises en verschillende regio's plaats hebben. Voorwaarde is uiteraard dat de in te zetten experts voor deze rol worden gefaciliteerd.

Wanneer de benchmark dus wordt gecombineerd met een inventief communicatietraject, een sterke begeleiderspool en een (verplichte) terugkeer van bewegen en sport op het lesrooster in het mbo, dan is de kans groot dat de benchmarkmeting over pakweg tien jaar een stuk positiever uitpakt dan de nulmeting die onlangs is gehouden!

Paul Duijvestijn is als senior onderzoeker/adviseur werkzaam bij DSP-groep in Amsterdam.

Correspondentie: pduijvestijn@dsp-groep.nl